

учеб. пособие для студ. Вузов / П. Я. Гальперин. М. : Книжный дом «Университет»: Высшая школа, 2002. 263 с.

5. Дудьев В. П. Психомоторика: словарь справочник / В. П. Дудьев. М.: Владос, 2008. 180 с.

6. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. М. : Академия, 2001. С. 51–67.

7. Мельникова Е.П. Классический танец: история, теория, методика: учеб.-метод. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. П. Мельникова. М. : МГИК, 2016. 180 с.

8. Мочалова Н. В., Мочалов Д. В. Современные подходы к совершенствованию методики преподавания классического танца / Мочалова Н. В., Мочалов Д. В. // Вестник Казанского государственного университета культуры и искусств. 2014. № 1. С. 59–61.

9. Новая философская энциклопедия: в 4 т. М. : Мысль, 2001. Т. II. С. 552–560.

REFERENCES

1. Bordovskaya, N. V., Rozum, S. I. (2017). *Psikhologiya i pedagogika*. [Psychology and pedagogy]. Spb.

2. Buksikova, O. B., Klimova, I. A. (2017). *Vliyaniye klassicheskogo tantsa na stanovleniye ispolnitel'skoy kul'tury obuchayushchikhsya*. [The influence of classical dance on the formation of the performing culture of students]. Moscow.

3. Vasyagina, N. N., Vasyagina, S. A. (2018). *Rol' ispolnitel'skikh i pedagogicheskikh kompetentsiy v professional'noy podgotovke pedagoga klassicheskogo tantsa*. [The role of performing and pedagogical competencies in the professional training of a teacher of classical dance]. Karaganda.

4. Gal'perin, P. YA. (2002). *Lektsii po psikhologii*. [Lectures on psychology]. Moscow.

5. Dud'yev, V. P. (2008). *Psikhomotorika: slovar' spravochnik*. [Psychomotor: dictionary reference book]. Moscow.

6. Kodzhaspirova, G. M., Kodzhaspirov, A. YU. (2001). *Pedagogicheskiy slovar'*. [Pedagogical Dictionary]. Moscow.

7. Mel'nikova, Ye. P. (2016). *Klassicheskiy tanets: istoriya, teoriya, metodika*. [Classical dance: history, theory, methodology]. Moscow.

8. Mochalova, N. V. , Mochalov, D. V (2014). *Sovremennyye podkhody k sovershenstvovaniyu metodiki prepodavaniya klassicheskogo tantsa*. [Modern approaches to improving the teaching methods of classical dance]. Kazan.

9. *Novaya filosofskaya entsiklopediya*. (2001). [New philosophical encyclopedia]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СИВОКОНЬ Юрій Михайлович – старший викладач кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього педагога-хореографа.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SYVOKON Yuriy Mykhailovych – Senior Lecturer at the Department of Art Education of the Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of a future teacher-choreographer.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2021 р.

УДК 378.018.8:355.58-051]:378.4

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-207-213

ПОНОМАРЕНКО Станіслав Ігорович –

аспірант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9214-3460>

e-mail: ekponomarenko@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту в умовах небезпечних та надзвичайних ситуацій має враховувати сучасні світові тенденції, принципи розвитку системи забезпечення якості освіти у світі та Україні, її теоретико-методологічні й методичні аспекти, зміст і складність завдань, фізичне та психічне навантаження, а також специфічне призначення підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Специфіка професійної діяльності фахівців цивільного захисту визначає особливості їхньої професійної підготовки в закладах вищої освіти (С. Батуков [1], М. Козяр [2], О. Колонов [4], А. Литвин [6; 7], Д. Ляхович [8]). Науковці зазначають, що традиційна система професійної освіти на сьогодні не встигає переорієнтовуватися до викликів часу, не тільки за об'єктивних причин (недостатність фінансування, застарілість нормативно-правової бази тощо), а й суб'єктивних (невиправдана реорганізація,

зміна підпорядкування пожежно-рятувальних структур тощо).

Мета статті – розкрити особливості професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка майбутнього фахівця цивільного захисту в освітніх закладах визначається відповідно до планів цивільного захисту на особливий період, планів проведення цільової мобілізації для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій державного рівня у мирний час, заходів з проведення цільової мобілізації, передбачених у мобілізаційних планах, планів реагування на надзвичайні ситуації, планів локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, інструкцій щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози виникнення надзвичайних ситуацій [4, с. 4].

М. Козяр характеризує професійну підготовку майбутніх фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних умовах природних, екологічних, техногенних і технічних аварій і катастроф, яка здійснюється поетапно й охоплює базову професійно-екстремальну (загальну та спеціальну), контекстно-екстремальну (спеціально-екстремальну й оперативно-екстремальну), а також постекстремальну підготовку [3, с. 4].

Мета контекстно-екстремальної підготовки полягає в забезпеченні цілісної індивідуальної та групової готовності до професійно-екстремальної діяльності та розв'язання специфічних завдань у конкретних надзвичайних ситуаціях регіонального характеру, різних за складністю, ризиком для життя, характером перебігу та потенційними загрозами. У процесі цієї підготовки фахівці оволодівають професійними компетентностями колективної ліквідації загроз і наслідків надзвичайних ситуацій.

У ході контекстно-екстремальної підготовки відбувається донавчання – коригування навичок кожного фахівця для професійної діяльності в екстремальних умовах (у тому числі щодо забезпечення особистої безпеки в ситуаціях різного характеру), а також практичне напрацювання навичок групових дій у таких ситуаціях. Цей етап навчання охоплює контекстну спеціально-екстремальну й оперативно-екстремальну підготовку. Контекстна спеціально-екстремальна підготовка проводиться у випадку підготовки рятувальників до роботи в конкретних службах: аварійно-рятувальній, рятувально-пошуковій, пожежно-рятувальній.

Оперативно-екстремальна підготовка – це підготовка до вирішення певного завдання або

завдань у конкретній надзвичайній ситуації, що відбувається зазвичай, безпосередньо перед виїздом на її ліквідацію. Такі обставини виникають під час бойового чергування курсантів у навчальній пожежно-рятувальній частині. Постекстремальна підготовка охоплює вміння та навички фахівців для відновлення власного професійно-екстремального потенціалу після виникнення життєвих і професійних криз, психічних травм, втоми, втрати віри в себе та колег, а також підтримування постійної підготовленості підпорядкованого їм особового складу до діяльності в екстремальних умовах [3, с. 21].

Психологічна підготовка як складова професійно-екстремальної підготовки фахівців цивільного захисту – це комплекс заходів, спрямованих на профілактику порушень психічної адаптації й оптимізацію особистісних особливостей та психічного стану курсантів. Вона охоплює: адаптацію майбутніх рятувальників до діяльності в надзвичайних ситуаціях; створення в них адекватного психологічного фону, що мінімізує стрес, пов'язаний зі сприйняттям екстремальних умов, і сприяє збереженню працездатності фахівця в процесі аварійно-рятувальних робіт [6, с. 576].

Загальна професійно-екстремальна підготовка передбачає оволодіння сукупністю теоретичних і практичних знань, умінь і навичок, що становлять підґрунтя спеціальної професійно-екстремальної, контекстно-екстремальної (спеціально-екстремальної й оперативно-екстремальної) та постекстремальної підготовки майбутніх рятувальників [3, с. 19–20].

Підготовка майбутнього фахівця цивільного захисту, на думку С. Батукова, включає в якості основних компонентів такі блоки підготовки: медичний, протипожежний, психологічний, спеціально-технічний, тактико-спеціальний, фізичної підготовки, технологічні практики, систему навчального проєктування [1, с. 50].

Фізична підготовка і спортивна діяльність фахівців цивільного захисту регламентується Керівництвом з фізичної підготовки особового складу підрозділів ДСНС України. Згідно з цим документом, секційні заняття з видів спорту є однією з форм фізичної підготовки особового складу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту.

Основними службово-прикладними видами спорту в оперативно-рятувальній службі цивільного захисту є пожежно-прикладний спорт. Пожежно-прикладний спорт включає такі види: стометрова смуга з перешкодами, підйом по штурмовій драбині, підйом по висувній драбині, пожежна естафета

4 x 100 метрів, бойове розгортання, двоборство, плавання на 100 метрів, біг на дистанцію 1, 2, 3 кілометри (в залежності від вікової групи). У зимовому варіанті плавання може бути відсутнім, а біг замінюватися лижною гонкою на дистанцію 10 кілометрів. Набуті на тренувальних майданчиках спортивні навички допомагають рятувальникам при виконанні складних завдань з ліквідації надзвичайних ситуацій [10, с. 256].

Узагальнюючи види підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту виокремлюємо такі її види: фізичну, технічну, психологічну, медичну.

Незважаючи на те, що представлені особливості, вимоги до діяльності майбутнього фахівця цивільного захисту є досить фундаментальними, вважаємо за необхідне поповнити їх теоретико-світоглядними положеннями, відповідними концепції освіти для сталого розвитку: розуміння ними цінності природи, природних об'єктів і ресурсів; підходів до проблеми сталого розвитку природи і суспільства в глобальному, національному і регіональному масштабах; комплексності характеру (економічного, соціального та екологічного) проблем світової спільноти та причин, що їх викликають.

Особливу роль в забезпеченні результативності освітніх процесів відіграє розширення спектра методів і засобів комунікативності, що дозволяють підвищити творчу активність особистості, реалізувати мотиви і цілі навчання в ході професійної підготовки.

У процесі професійної підготовки рятувальників, найважливіше значення мають імітація і натурне моделювання надзвичайних ситуацій із застосуванням різних методів і прийомів мотиваційного, пізнавального, емоційно-вольового та психофізіологічного характеру. Наближення умов на практичних заняттях до реальних бойових досягається вибором місця, часу і умов проведення, імітацією факторів НС, фактичним використанням засобів ліквідації НС, фантомно-модульного комплексу з надання першої допомоги постраждалим у НС.

Фантомні модулі забезпечені індикаторами контролю, що забезпечують об'єктивну інформацію про правильність виконання ключових прийомів екстренної допомоги. Фантомно-модульний комплекс включає комплект анатомічних моделей і ілюстровані авторські посібники-презентації алгоритмів першої допомоги [8, с. 178].

Небезпека, ризик, висока відповідальність відтворюються в навчальних умовах шляхом імітації НС.

Перевага надається формам занять, умов і прийомів, які мають найбільшу ефективність в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту при ліквідації НС.

Професія рятувальника об'єднує багато вимог. Підвищені вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту обумовлені специфікою виконуваних ними завдань і супутніми чинниками: у поєднанні з ризиками, стресами, екстремальними умовами праці, фізичними, емоційними і моральними перевантаженнями [1, с. 50].

Ці вимоги визначають основні напрями освітньої роботи з формування у них готовності до професійних дій в екологічно-небезпечних ситуаціях.

Вимоги, що висуваються суспільством до фахівця, базуються на загальнокультурних цінностях, вважаючи головним завданням професійної освіти формування високоморальної, вільної та відповідальної особистості.

Вимоги, що висуваються до майбутнього фахівця цивільного захисту – це високий професіоналізм і тренованість, високий рівень психофізичних і фізіологічних якостей і готовність, спеціалізовані навички і знання. Фахівець цивільного захисту повинен володіти багатопрофільними спеціальними знаннями, навичками роботи в умовах оперативної взаємодії з різноманітними, в тому числі і зовнішніми до системи службами, а також в умовах надзвичайних ситуацій, що відрізняються множинним характером факторів небезпеки.

У зв'язку з цим завдання сучасної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту можна об'єднати в три взаємозв'язані групи: створення належного освітнього середовища; формування системи узагальнених знань, розвиток інтелектуальних і практичних навичок з вивчення, оцінки та поліпшення стану соціоприродного середовища; формування якостей майбутнього фахівця, без яких неможлива професійна діяльність.

З прийняттям Кодексу цивільного захисту України вперше на законодавчому рівні були викладені узагальнені вимоги до підготовки кадрів.

Аналіз комплексу сучасних ринкових вимог до професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту розбиває весь масив цих вимог на три основні напрями:

1) сформованість професійно важливих якостей фахівця (системність і фундаментальність технічних і професійно-функціональних знань; дисциплінованість, відповідальність, зацікавлене ставлення до професійної роботи; вміння співпрацювати, ініціативність, організаторські здібності, вміння керувати);

2) сформованість особистісних якостей фахівця, що впливають на результативність праці (наполегливість, самовладання, енергійність, активність, обов'язковість та ін.);

3) особистісні здібності фахівця, що забезпечують успішність професійної адаптації до специфічних умов навколишнього середовища, професійну мобільність (здатність до самоаналізу процесу і результату своєї трудової діяльності; здатність до сприйняття нових ідей, здатність до швидких і адекватних рішень, готовність вислухати іншу думку; вміння розмовляти з населенням, технічні можливості, здатність сформулювати команду для виконання професійних завдань).

Очевидно ці вимоги містять умови взаємодії у навколишньому середовищі з природними об'єктами та населенням, зокрема у надзвичайних ситуаціях.

Узагальнено професійні знання фахівця цивільного захисту включають теоретичні, практичні та екологічні (таблиця 1).

Таблиця 1. Професійні знання фахівців цивільного захисту

Види	Сутність
теоретичні знання	знати професійну термінологію, права і функціональні обов'язки при проведенні пошуково-рятувальних робіт, правила, прийоми і послідовність їх виконання, правила та інструкції з безпеки, правила зберігання і експлуатації обладнання, інструментів, пристосувань для проведення пошуково-рятувальних робіт, правила експлуатації засобів зв'язку та оповіщення; оптимальні способи переміщення в різних умовах; основи виживання в несприятливих умовах; правила організації тимчасових таборів, привалів; підтримки життя і здоров'я людини за рахунок застосування новітніх технічних засобів, методів контролю, прогнозування та інше.
практичні знання	знати: причини, наслідки та характер протікання екстремальних ситуацій техногенного та природного характеру, основні засоби, способи, прийоми попередження і гасіння пожеж, способи і прийоми визначення наявності вражаючих факторів, прийоми проведення пошуково-рятувальних робіт в особливо небезпечних умовах, водолазні рятувальні технології, прийоми, методи і способи пошуку потерпілих, оптимальні способи переміщення в різних умовах, способи і прийоми вилучення постраждалих із завалів, пошкоджених транспортних засобів, з верхніх поверхів зруйнованих будівель, способи і методи визволення постраждалих з тріщин, печер, провалів, з-під лавин, селів, обвалів, снігу тощо.

Аналіз вимог до підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту дозволяє констатувати, що він повинен вміти використовувати професійні знання для вирішення професійних завдань; володіти сукупністю різних методів, що мають професійно-прикладний характер.

До професійних умінь віднесено: уміння проводити розвідки в зоні надзвичайної

ситуації; пошук і порятунок людей при стихійних лихах, техногенних катастрофах, катастрофах на транспорті; з газорятівних, аварійних підводно-технічних (водолазних) робіт; в експлуатації спецобладнання, засобів індивідуального захисту, засобів зв'язку; надавати першу медичну допомогу, здійснювати ідентифікацію основних небезпек середовища проживання людини, оцінювати ризик їх реалізації, відбирати методи захисту від небезпек і способів забезпечення комфортних умов життєдіяльності; користуватися основними засобами контролю якості середовища проживання; утримувати устаткування, інструменти в належному стані, володіти навичками і прийомами експлуатації; підготувати до роботи і експлуатації засоби проведення радіаційної та хімічної розвідки, засоби зв'язку, оповіщення, надання медичної допомоги; використовувати засоби індивідуального та колективного захисту; оцінювати обстановку і обирати оптимальне рішення; визначати наявність вражаючих факторів і можливих шляхів (варіантів) розвитку НС; раціонально і безпечно проводити пошук постраждалих з використанням, як підручних засобів, так і спеціальної техніки; надавати першу допомогу постраждалим; виконання роботи в умовах бойових дій або при можливості їх виникнення; користуватися пересувними електроустановками, компресорами, насосами і пунктами приготування їжі; обирати оптимальні способи роботи і засоби праці; виконувати фізичну роботу різної тяжкості в умовах дії емоційних навантажень; працювати в умовах особистого ризику; працювати в умовах змін природного і техногенного характеру; здійснювати оперативний контроль за станом об'єкта і навколишнього середовища; працювати на межі фізичних і емоційних можливостей тощо.

Складена на основі аналізу професійної діяльності та вимог до підготовки майбутнього фахівця характеристика включає особистісні та професійно значущі якості.

До найбільш значущих особистісних якостей відносяться емоційно-вольові та моральні: стресостійкість, готовність до ризику, гуманне ставлення до людей, альтруїзм, відповідальність, громадянська активність, почуття обов'язку, здатність до емпатії (співпереживання), кмітливості, дисциплінованість, спритність, впевненість в собі, цілеспрямованість і сильна воля, професійна пам'ять, комунікабельність.

Зважаючи на непередбачуваний розвиток надзвичайних ситуацій різного характеру рятувальникам потрібні: високий морально-вольовий потенціал для мобілізації всіх

внутрішніх сил, щоб успішно протистояти впливу різноманітних стресогенних чинників, зберігаючи працездатність; спроможність адекватно та своєчасно реагувати на раптовість і швидкість змін у надзвичайній ситуації; готовність долати психологічні навантаження тощо.

Рятувальник повинен володіти такими якостями: відмінним здоров'ям, фізичною витривалістю, емоційною стійкістю, стресостійкістю, вмінням надати першу медичну допомогу, почуттям відповідальності [9, с. 5].

Головною якістю рятувальника є витривалість. Безперечно, він має володіти специфічними якостями: тривалий час виконувати одноманітні рухи за значних фізичних і емоційних навантажень, у незручному положенні швидко пересуватися та виконувати роботи в різних умовах, зокрема та наявності прямої небезпеки самостійно обирати оптимальний темп діяльності; працювати в умовах поганої видимості, звукових перешкод, різких перепадів освітленості, задимленості, запиленості тощо. Екстремальні умови праці зумовлюють підвищені вимоги до фізичної, психологічної, технічної та медичної (невідкладна первинна допомога) підготовленості майбутніх фахівців. Постійно змінні (динамічні) умови праці вимагають спритності, кмітливості, високого рівня стресостійкості нервової системи фахівця [7, с. 266].

Особливістю професійної діяльності та вимоги до підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту дозволили виділити основні групи професійно важливих якостей і здібностей: фізичні, психічні та діяльнісно-практичні. Перша група якостей залежить від рівня здоров'я майбутнього фахівця і його загальної фізичної підготовки. Друга група включає когнітивні і емоційно-вольові якості і здібності особистості. Вони визначаються особливостями розвитку і типом нервової системи людини, рівнем її освіти та виховання, соціальним середовищем. До діяльнісно-практичних якостей відноситься рівень володіння фахівцем професійними вміннями та навичками (спритність, швидкість), його професійна компетентність.

З урахуванням вищевикладеного, на основі аналізу професіограм, специфіки професійної діяльності фахівців цивільного захисту виділено такі групи особистісних і професійно-важливих якостей: соціально-значущі (ініціативність, громадянськість, гуманістична спрямованість особистості, моральність, відповідальність та ін.); професійно-інтелектуальні (ерудованість, сформованість професійного інтелекту, екоцентрична спрямованість та ін.); професійно-

поведінкові (дисциплінованість, самостійність, соціально-професійна мобільність, аргументованість, сміливість у відстоюванні своєї думки та ін.); інформаційно-пізнавальні (інформаційна та самоосвітня культура особистості; здатність до аналізу, систематизації, оцінки соціальної, екологічної, наукової інформації та ін.), професійно-акмеологічні (здатність на основі професійної рефлексії систематично розробляти і реалізовувати програми професійно-особистісного саморозвитку).

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту до діяльності в екстремальних умовах природних, екологічних, техногенних і технічних аварій і катастроф здійснюється поетапно й охоплює базову професійно-екстремальну (загальну та спеціальну), контекстно-екстремальну (спеціально-екстремальну й оперативно-екстремальну), а також постекстремальну підготовку.

Видами підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту визначено: фізичну, технічну, психологічну, медичну підготовки.

Узагальнено професійні знання фахівця цивільного захисту: теоретичні, практичні. До професійних умінь віднесено: уміння проводити розвідки в зоні надзвичайної ситуації; пошук і порятунок людей при стихійних лихах, техногенних катастрофах, катастрофах на транспорті; з газорятівних, аварійних підводно-технічних (водолазних) робіт; в експлуатації спецобладнання, засобів індивідуального захисту, засобів зв'язку; надавати першу медичну допомогу, здійснювати ідентифікацію основних небезпек середовища проживання людини, оцінювати ризик їх реалізації, відбирати методи захисту від небезпек і способів забезпечення комфортних умов життєдіяльності; користуватися основними засобами контролю якості середовища проживання; утримувати устаткування, інструменти в належному стані, володіти навичками і прийомами експлуатації тощо.

Визначено та згруповано особистісні та професійно значущі якості майбутніх фахівців цивільного захисту: соціально-значущі (ініціативність, громадянськість, гуманістична спрямованість особистості, моральність, відповідальність та ін.); професійно-інтелектуальні (ерудованість, сформованість професійного інтелекту, екоцентрична спрямованість та ін.), професійно-поведінкові (дисциплінованість, самостійність, соціально-професійна мобільність, аргументованість, сміливість у відстоюванні своєї думки та ін.); інформаційно-пізнавальні (інформаційна та самоосвітня культура особистості; здатність до

аналізу, систематизації, оцінки соціальної, екологічної, наукової інформації та ін.), професійно-акмеологічні (здатність на основі професійної рефлексії систематично розробляти і реалізовувати програми професійно-особистісного саморозвитку).

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у дослідженні екологічної специфіки професійної діяльності майбутніх фахівців цивільного захисту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Батуков С. А. Формирование готовности молодых спасателей к профессиональной деятельности в чрезвычайных ситуациях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2011. 193 с.
2. Козяр М. М., Литвин А. . Особливості підготовки фахівців цивільного захисту до діяльності в надзвичайних ситуаціях. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2017. № 15. С. 199–208.
3. Козяр М. М. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки особового складу підрозділів з надзвичайних ситуацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2005. 37 с.
4. Колєнов О. М., Кирилов М. Ю. Щодо організації навчання осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та рятувальників. *Наукове забезпечення діяльності оперативно-рятувальних підрозділів (теорія та практика)* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 12 бер. 2014 р.). Харків : НУЦЗУ, 2014. Ч. 2. С. 3–4.
5. Кузанова Н. И. Формирование экологической культуры будущих специалистов в образовательной среде технического вуза : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Великий Новгород, 2004. 362 с.
6. Литвин А. В., Руденко Л. А. Психологічні аспекти підготовки рятувальників ДСНС України. *Пожезна та техногенна безпека. Теорія, практика, інновації* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 20–21 жовт. 2016 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2016. С. 575–577.
7. Литвин А. В. Аксиологічний аспект діяльності працівників ДСНС. *Сучасний стан цивільного захисту України та перспективи розвитку* : матеріали ХХ всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 жовт. 2018 р.). Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 265–268.
8. Ляхович Д. И., Чиж Л. В. Комплексный подход в решении задач по профессиональной подготовке спасателя. *Обеспечение безопасности жизнедеятельности : проблемы и перспективы* : сб. материалов XIV междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. (Минск, 8–9 апр. 2020 г.). Минск : УГЗ, 2020. Т. 2. С. 177–178.
9. Порядок утворення та функціонування формувань цивільного захисту : метод. реком. / уклад. В. В. Троянський. Кропивницький : НМЦ ЦЗ та БЖД Кіровоградської області, 2017. 36 с.
10. Шеремета А. О., Пелипенко Н. Н. Спортивная подготовка сотрудников ГСЧС Украины

как основа их успешной профессиональной деятельности. *Обеспечение безопасности жизнедеятельности : проблемы и перспективы* : сб. материалов XIV междунар. науч.-практ. конф. : в 2 т. (Минск, 8–9 апр. 2020 г.). Минск : УГЗ, 2020. Т. 2. С. 255–256.

REFERENCES

1. Batukov, S. A. (2011). *Formyrovanye hotovnosti molodykh spasatelei k professyonalnoi deiatelnosti v chrezvychainykh sytuatsiyakh*. [Formation of readiness of young rescuers for professional activity in emergency situations] Moskva.
2. Koziar, M. M., Lytvyn, A. V. (2017). *Osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv tsyvilnoho zakhystu do diialnosti v nadzvychnykh sytuatsiyakh*. [Features of training of civil defense specialists to work in emergencies]. L'viv.
3. Koziar, M. M. (2005). *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky osobovoho skladu pidrozdiliv z nadzvychnykh situatsii*. [Theoretical and methodical principles of professional training of personnel in emergency situations]. Vinnytsia.
4. Koliyev, O. M., Kyrylov, M. Yu. (2014). *Shchodo orhanizatsii navchannia osib riadovoho i nachalnytskoho skladu sluzhby tsyvilnoho zakhystu ta riatuvalnykh*. [Regarding the organization of training of privates and officers of the civil defense service and rescuers. Scientific support of operational and rescue units (theory and practice)]. Kharkiv.
5. Kuzhanova, N. Y. (2004). *Formyrovanye ekolohycheskoi kultury budushchykh spetsyalystov v obrazovatelnoi srede tekhnicheskoho vuza*. [Formation of ecological culture of future specialists in the educational environment of technical high school]. Velykyi Novhorod.
6. Lytvyn, A. V., Rudenko, L. A. (2016). *Psykhologichni aspekty pidhotovky riatuvalnykh DSNS Ukrainy*. [Psychological aspects of training rescuers of the SES of Ukraine]. L'viv.
7. Lytvyn, A. V. (2018). *Aksiolohichni aspekt diialnosti pratsivnykh DSNS*. [Axiological aspect of the SES]. Kyiv.
8. Liakhovych, D. Y., Chyzh, L. V. (2020). *Kompleksnyi podkhod v resheny zadach po professyonalnoi podhotovke spasatelja*. [A comprehensive approach to solving problems of professional training of rescuers]. Mynsk.
9. *Poriadok utvorennia ta funktsionuvannia formuvan tsyvilnoho zakhystu*. [The order of formation and functioning of civil defense formations]. Kropyvnytskyi.
10. Sheremeta, A. O., Pelypenko, N. N. (2020) *Sportyvnaia podhotovka sotrudnykov HSChS Ukrainy kak osnova ykh uspešnoi professyonalnoi deiatelnosti*. [Sports training of employees of GSChS of Ukraine as a basis of their successful professional activity]. Mynsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОНОМАРЕНКО Станіслав Ігорович – аспірант кафедри педагогіки та освітнього

менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх фахівців цивільного захисту, формування у них екологічної культури.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PONOMARENKO Stanislav Igorovich – PhD student Department of Pedagogy and Educational

Management, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: preparation of the maybutnyh fahivtsi of the civilian zahist, the formation of an ecological culture in them.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2021 р.

УДК 374:62/69]:94

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-213-218

ШЕВЧЕНКО Олександр Анатолійович –

аспірант кафедри позашкільної освіти

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0881-0326>

e-mail: o.a.shevchenko@npu.edu.ua

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ПОЧАТКОВОГО ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ У КОНТЕСТІ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток науково-технічного напрямку позашкільної освіти відбувалося в контексті розвитку системи освіти України в цілому, і в той же час відбувалося по-своєму. Зараз, в результаті багаторічної цілеспрямованої роботи, можна сказати, що створена унікальна ланка науково-технічного профілю в системі позашкільних закладів, такі, як центри науково-технічної творчості, станції юних техніків та ін. Тому сьогодні сфера науково-технічного напрямку є невід'ємною частиною системи позашкільної освіти в Україні.

Сучасні історико-педагогічні дослідження позашкільної освіти являються як цілісного і водночас багатогранного, багаторівневого, багатопрофільного соціально-педагогічного явища, які тісно пов'язані з процесами в освітній практиці та дозволяють виділити логіку кожної області, фактичний зміст та методологію. Тому ми досліджуємо історичні передумови виникнення та розвитку науково-технічного напрямку в контексті загальної системи позашкільної освіти.

Передумовами виникнення та поширення позашкільної освіти став ряд соціально-економічних чинників, а його специфіка викликана соціокультурними та соціально-педагогічними явищами країни. Дослідники стверджують, що теорія позашкільної освіти для дітей була розроблена в XIX–XX ст., а методику позашкільної освіти запровадили у XX столітті.

На час виникнення позашкільної освіти як соціокультурного явища були сформульовані її

основні принципи, які досі не втрачають своєї актуальності:

– врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів;

– волонтерство та свобода вибору дітей закладу та творчого об'єднання;

– відкриття та доступність системи позашкільної освіти без обмежень щодо вступу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підходи до періодизації розвитку позашкільної освіти представлені у дослідженнях О. Биковської, В. Вербицького, О. Лебедева, М. Катюкова, Т. Сущенко, М. Чекова. Враховуючи важливість збереження форми позашкільної освіти, що збереглися до наших днів, і етапи її становлення в ідеологічному напрямку, ми вважаємо найбільш обґрунтованою періодичність російського дослідника у дореволюційну та радянську епохи М. Чекова [11, с. 36], який поділяє цей час на чотири періоди:

1 етап (до 1917 р.) – синкретизм – розробка теоретичних основ позашкільної освіти та створення перших експериментальних позашкільних закладів для дітей;

2 етап (1917–1930 рр.) – формування державних закладів позашкільної освіти, які відіграють істотну роль у сфері виховної роботи;

3 етап (1930–90) – дозрівання – ідеологія позашкільних інституційних систем для вирішення шкільних навчальних проблем;

4 етап (90-ті роки і до сих пір) для кожної з пострадянських країн став унікальним, але придбав загальний характер – трансформацію. В Україні цей період розвитку позашкільної